

תעמולת הבחירות לאסיפה המכוננת (הכנסת) הראשונה בתש"ט בעיתוני ישראל

משה הרפז

משה קיבל תורה מסיני, ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים, וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת גדולה.¹

ב־25 בינואר 1949 הלכו אזרחי ישראל לקלפי בפעם הראשונה לבחור את 120 חברי האסיפה המכוננת, לימים הכנסת. מחקרים רבים נערכו על הבחירות בתש"ט. בין היתר נבחנו בהם היערכות המדינה לבחירות הראשונות בתולדותיה כישות עצמאית, מרכיבי המפלגות הגדולות באותה עת, עמדותיהן הפוליטיות, הכלכליות והחברתיות של הרשימות כפי שנוסחו במצעיהן, דרכי התעמולה של המתמודדות, תוצאות הבחירות והקמת הקואליציה והממשלה החדשות.

במחקר זה אני נוקט גישה סינכרונית ופורש לפני הקורא היבטים כמותיים של תעמולת הבחירות כפי שבאה לידי ביטוי בעיתונות הישראלית בעברית. במסגרת המחקר איתרתי ואספתי חומר תעמולתי שפורסם ביומונים במשך 17 ימי מערכת הבחירות, החל ב־9 בינואר 1949 ועד ליום הבחירות. החומר שנאסף שימש כבסיס לניתוח כמותי של חומרי התעמולה למתן תשובות על שאלת המחקר: מה היו התפלגויות הפרסום התעמולתי ביומונים בין המפלגות המתמודדות ולפי ימי מערכת הבחירות?

הרקע לבחירות הראשונות בתש"ט (1949)

בחירות הן מעמודי התווך של משטר דמוקרטי. מטבע הדברים יש כמה הגדרות למונח בחירות. לפי ויקיפדיה בחירות הן "תהליך חברתי בו חברי ציבור מסוים מכריעים בנקודת זמן מוגדרת על חלוקת כוח חברתית בין מספר מועמדים אשר יכולים להיות אנשים בודדים או קבוצות מאורגנות. תוצאת הבחירות היא חלוקה של תארים ותפקידים בין המועמדים על בסיס רצונות ציבור הבוחרים".² רוברט ליברמאן הגדיר: "התהליכים המדיניים והחוקיים, שבאמצעותם ממנים האזרחים של מדינות מסוימות את נציגיהם – בדרך כלל לכהונה פארלמנטארית".³ יצחק גל־נור ודנה בלאנדר סבורים כי הבחירות הן "תנאי הכרחי לקיומה של דמוקרטיה". הכותבים מדגישים עם זאת כי תנאי זה אינו מספיק והבחירות "צריכות לעמוד במבחנים נוספים". לדוגמה הם מציגים את הצעתו של רוברט דאל, שכללה שלושה תבחינים: השתתפות אקטיבית, הבנה מושגית ושליטה על סדר היום.⁴

בכ"ט בנובמבר 1947 החליטה עצרת האומות המאוחדות, בהחלטה 181, על חלוקת ארץ ישראל המנדטורית לשתי מדינות: יהודית וערבית.⁵ בסעיף 9 שבחלקה הראשון של ההחלטה, נכתב: "מועצת הממשלה הזמנית של כל מדינה תקיים, לא יאוחר משני חודשים אחר הסתלקותם של הכוחות המזוינים של המעצמה המנדטורית [1 באוקטובר 1948], בחירות לאסיפה מכוננת, שייערכו על יסודות דמוקרטיים".⁶ במגילת העצמאות נכתב: "אנו קובעים שהחל מרגע סיום המנדט הלילה, אור ליום שבת ו' אייר תש"ח, 15 במאי 1948, ועד להקמת השלטונות הנבחרים והסדירים של המדינה בהתאם לחוקה שתיקבע על-ידי האספה המכוננת לא יאוחר מ-1 באוקטובר 1948 – תפעל מועצת העם כמועצת מדינה זמנית, ומוסד הביצוע שלה, מנהלת-העם, יהווה את הממשלה הזמנית של המדינה היהודית, אשר תיקרא בשם ישראל".⁷

ב-7 ביולי 1948 בחרה מועצת המדינה הזמנית (להלן: הממשלה) ועדת בחירות שמנתה 13 חברים בראשות עו"ד דוד בר-רב-האי, חבר מפא"י. הוועדה החלה בעבודתה ב-8 באוגוסט, קיימה עשר ישיבות והגישה את נוסח ההצעה לפקודת הבחירות לאסיפה המכוננת. דיון בהצעה נערך בישיבה כ"ד של הממשלה שהתקיימה ב-24 באוקטובר 1948. בסעיף 1 של ההצעה הוצע כי מועד הבחירות יפורסם לפחות 45 יום לפני יום הבחירות.⁸ תום שגב כתב כי "בין היתר התווכחו על מבנה הכנסת. נציגי הסיעות הקטנות ביקשו להרבות בחברים (171), נציגי הסיעות הגדולות ביקשו להמעיטם (70)".⁹ הייתה גם הצעה ל-101 נבחרים.¹⁰ הנוסח הסופי של פקודת הבחירות אושר בישיבה כ"ז של הממשלה מיום 18 בנובמבר 1948.¹¹ בנוסח זה נקבע, לפי הצעתו של זרח ורהפטיג, נציג הפועל המזרחי, כי מספר חברי האסיפה המכוננת יהיה 120, כמספר חברי "כנסת גדולה".¹² בדרך כלל יש שתי אפשרויות בהקצאת מושבים למועמדי הרשימות שהתמודדו: חלוקה יחסית וחלוקה רבית.¹³ גדעון רהט ציין כי רוב הדמוקרטיה הוותיקות באותה עת אימצו את השיטה של חלוקה יחסית שנתפסה כדמוקרטית יותר, והדגיש כי "גם בהחלטת עצרת האו"ם בכ"ט בנובמבר (29.11.1947), על הממשל העתידי לקום בארץ-ישראל נקבע בפירוש שהפרלמנטים של המדינות [היהודית והערבית] שיוקמו מהחלטתו ייבחרו 'על דרך הייצוג היחסי'".¹⁴ הזמן הקצר שנותר להתארגנות לבחירות הוליד אפוא פשרה בנושא שיטת הבחירות:

לא היתה בוועדה [הבחירות] תמימות דעים באשר לשיטת הבחירות, אולם לבסוף הוחלט לאמץ את השיטה היחסית, במתכונת שהיתה נהוגה בבחירות למוסדות היישוב היהודיים בתקופת המנדט. בעניין זה אמר יושב ראש הוועדה, דוד בר-רב-האי: "אם אנו רוצים לבצע בחירות מהירות, אין לנו עצה אחרת אלא לבחור בשיטת בחירות יחסית-ארצית. כל שיטה אחרת דורשת הכנות מסוככות הרבה יותר ואינה ניתנת לביצוע תוך תקופה קצרה".¹⁵

למעשה הייתה זו החלטה על המשך השיטה המוכרת שהונהגה בבחירות למוסדות הציוניים ולמוסדות היישוב בתקופת המנדט.¹⁶ בן-גוריון רשם לפניו כי "נשאר בארץ משטר-בחירות שאין דומה לו בשום ארץ אחרת".¹⁷

הבחירות נערכו "תוך סערת מלחמה ותנופה של עלייה, קליטה והתיישבות".¹⁸ הן התקיימו כאשר המדינה הייתה במצב של אי-ודאות מדינית, כלכלית וחברתית: הסכסוך עם מדינות ערב וערביי ארץ ישראל טרם יושב. אמנם שררה הפסקת אש בשלושת השבועות שקדמו לבחירות, אך מלחמת הקוממיות טרם הסתיימה,¹⁹ גבולות המדינה היו קווי הפסקת אש בלבד והסכמי שביתת הנשק, שקיבעו את שטח המדינה עד 1967 טרם נחתמו. העלייה הייתה בשיאה, רוב העולים היו חסרי כתובת ולחלקם טרם נופקו תעודות זהות; המדינה חוותה משבר כלכלי חריף; עתידה של ירושלים לא היה ברור והדי הטבעת "אלטלנה", רצח הרוזן ברנדוט ופירוק הפלמ"ח טרם שכחו. ההיערכות לבחירות לקתה אמנם בחסר, אך "היה ברור שממילא אי-הסדרים הצפויים לא ייפתרו, גם אם יינתן פרק זמן נוסף".²⁰ זאב צחור כתב כי "ההכרעה על בחירות תוך כדי מלחמה נראית נועזת".²¹

הבחירות, על פי החלטת הממשלה, אמורות היו להתקיים ב-25 בנובמבר 1948, אך בשל התמשכות הקרבות – בעיקר בחזית הדרום – הן נדחו.²² התחזית האופטימית לא עמדה במבחן המציאות. החל ממועד הכרזת העצמאות, ועוד לפני כן, נלחמה המדינה על קיומה. רק בשלהי 1948, כשהסתמן סיום המלחמה ביתרון צה"ל, יכולה הייתה המדינה לפרוע את השטר עליו התחייבה.

הצעד הראשון שהתבקש היה לערוך מפקד אוכלוסין ולקבוע מי זכאי לבחור. המפקד נקבע ל-8 בנובמבר 1948 ונערך בתחומי הגבולות הזמניים טרם הפסקת אש בחלק מן הגזרות. הסכמי שביתת הנשק נחתמו ברודוס מאוחר יותר.²³ עוצר הוכרז בשטח המדינה באותו יום החל משעה חמש אחר הצהריים ועד חצות.²⁴ לפי תוצאות המפקד, כתב דוד בן-גוריון במחברתו, "בשטח השיפוט של מדינת ישראל עד 14 באוקטובר (לפני כיבוש הדרום והנגב) נתפקדו 713,000 יהודים, 69,000 לא-יהודים [סך הכול 782,000]. [...] בגליל לא נתפקדו כל הערבים".²⁵ גל-נור ובלאנדר ציינו כי "בהתאם לכך נקבעו 506,569 בעלי זכות בחירה", והעירו כי המפקד לא היה מדויק; ובלשונם: "בעיקר לגבי אוכלוסיות של עולים חדשים מחוסרי כתובת וערבים".²⁶

ב-25 בנובמבר החליטה הממשלה פה אחד על קיום הבחירות לאסיפה המכוננת ביום ג', כ"ד בטבת תש"ט (25 בינואר 1949).²⁷ הממשלה עמדה אפוא בהתחייבות שמועד הבחירות יפורסם לפחות 45 יום לפני יום הבחירות. תקציב הבחירות עמד, לפי דבר, על 120,000 לירות ישראליות,²⁸ ולפי מעריב – על יותר ממיליון לירות.²⁹ כבר כתב ש"י עגנון על דברים כגון אלה כי "גירסאות שונות יש לנו בזה ומי יטיל בחירה בין גירסא לגירסא שכל אחת יפה ונעימה".³⁰

מעיתונים אחרים, כי השבתון הוא משמונה בבוקר ועד חצות ו"הוטל איסור על תהלוכות ושימוש ברמקולים".⁴¹

על הרשימות/המפלגות שהתמודדו

יסודותיה של המערכת הפוליטית בישראל נוצקו טרם הקמת המדינה. מדינת ישראל ירשה מן היישוב היהודי בתקופת המנדט מערכת רב-מפלגתית ששיקפה גיוון חברתי, מבנה שבטי מרובד ומנעד של מתחים אידיאולוגיים בנושאי ביטחון, כלכלה, חברה, דת, חוקה, זהות וכדומה.⁴² צחור ציין כי בתקופת המנדט היו ביישוב היהודי שתיים-עשרה מערכות בחירות: לאספת הנבחרים, לקונגרסים הציוניים ולהסדרות.⁴³

לוח 1: רשימה סופית של 21 המפלגות שהתמודדו בבחירות הראשונות⁴⁴

מס"ד	אות	שם המפלגה	מספר מועמדים לאסיפה	ראש המפלגה
1	א	רשימת מפלגת פועלי ארץ ישראל	120	ד' בן-גוריון
2	ב	החזית הדתית המאוחדת ⁴⁵	120	הרב י"ל הכהן פישמן
3	ג	רשימת הרויזוניסטים (תנועת ז'בוטינסקי וברית הצה"ר)	101	ד"ר א' אלטמן
4	ח	תנועת החרות	120	מ' בגין
5	ט	למען ירושלים	29	ד' אוסטר
6	י"א	הגוש העובד אלכתלה אלעאמלה	10	ע' רחמן
7	י"ג	רשימת יצחק גרינבוים	4	י' גרינבוים
8	י"ד	רשימה דמוקרטית של נצרת ומחוזיה	4	א' ג'רג'ורה
9	טו	רשימת הלוחמים	10	נ' פרידמן-יילין
10	י"ח	רשימת החרדים	12	א' מוקוטובסקי
11	י"ט	רשימת היהדות המסורתית	4	ד"ר בוקסבאום
12	ל	התאחדות התימנים	1	ז' גלוסקא
13	מ	מפלגת פועלים מאוחדת	120	י' טבנקין
14	נ	ויצ"ו	120	ד"ר ר' כהן
15	ס	האיגוד הארצי של הספרדים ועדות המזרח	20	ב' שטרית
16	פ	המפלגה הפרוגרסיבית	120	פ' רוזנבליט
17	פ"ד	רשימת הפועלות והאשה הדתית	37	ט' סנהדרים
18	צ	הסתדרות הציונים הכלליים מפלגת מרכז	120	פ' ברנשטיין
19	ק	קומוניסטים ובלתי מפלגתיים למען עצמאות	120	ש' מיקונים
20	ש	רשימה מאוחדת של פועלים דתיים	19	ד"ר י' ליבוביץ
21	ת	הגוש העממי הערבי	11	ג' נצר

איור 2: "21 מפלגות בישראל מתיצבות לפני הבחור". כותרת בעיתון ידיעות אחרונות, 21.1.1949, עמ' 4-5⁴⁶

בהארץ נכתב כי אושרו 21 רשימות ובהן 1,340 מועמדים הנאבקים על 120 המקומות באסיפה המכוננת.⁴⁷ בדבר היו הנתונים שונים במקצת. העיתון מסר לקוראיו בכתבה שכותרתה הייתה "22 רשימות אושרו", כי הוגשו עשרים רשימות הכוללות שלוש רשימות ערביות, ומספר המועמדים בכל הרשימות עומד על 1,288. בפועל בגוף הכתבה מופיעות 21 רשימות.⁴⁸ כך או אחרת, 21 מפלגות ניגשו לבחירות הראשונות.

תעמולה

להגדיר מהי תעמולה זו משימה מורכבת שהניבה הגדרות רבות ושונות. לפי ויקיפדיה תעמולה היא "צורת תקשורת בה נעשית הפצה מחושבת של רעיונות בקרב ציבור רחב, במטרה להשפיע על התנהגותו או עמדותיו".⁴⁹ ברוך חזן הגדיר תעמולה כ"מסר הנשלח באמצעי התקשורת להמונים להכוונת דרכי חשיבה, שינוי במערכת ערכים, עמדות, מושגים והרגלים בהתאם לרצון התעמלן".⁵⁰ גרעון קוץ טען כי "חוקרים התקשו לספק הגדרה רחבה דייה למונח 'תעמולה'", והעדיף לצטט הגדרה מורכבת ומקיפה יותר משל ג'וט גארט' וויקטוריה אודונל: "תעמולה היא נסיון מכוון ושיטתי לעצב תפיסות, לתפעל תודעה ולכוון התנהגות, כדי להשיג תגובה שמקדמת את הכוונה הרצויה לתועמלן".⁵¹ מרכיב מרכזי בתהליך של כל מסע בחירות הוא תעמולה. במסגרת התעמולה, המקדימה את הבחירות עצמן, מבקשת כל מפלגה המתמודדת בבחירות לשכנע את הבוחרים לבחור

תצלום 1: לוח מודעות במרחב הציבורי. צילום: האנס פין, לע"מ (נחלת הכלל)

בה. מחברי לקסיקון לתקשורת הגדירו תעמולת בחירות כ"תהליך שכנועי שמטרתו לחזק או לשנות עמדות והתנהגות של בוחרים לקראת הצבעתם ביום הבחירות"⁵². כיוון שתעמולה היא צורת תקשורת, מתבקש להגדיר מהי תקשורת. דן כספי ויחיאל לימור הגדירו תקשורת כ"אמצעי מתווך עתיק יומין בין השלטון לבין הציבור"⁵³. במקרה שלפנינו אמצעי התקשורת שעמדו לרשות המפלגות לצורך תעמולת הבחירות היו דלים יחסית לימינו. יחיעם ויץ הבחין בשלושה מרכיבים עיקריים בתעמולת הבחירות הראשונות לאסיפה המכוננת: מאמרים ומודעות שהתפרסמו בעיתונות המפלגתית "ובאותם ימים היה כמעט לכל המפלגות, גם לקטנות שבהן, עיתון יומי"; מודעות ענק, כרזות ופלקטים שהתנוססו במרחב הציבורי "שנועדו להבליט את נוכחות המפלגות ברחוב"; אספות ועצרות עם שבהן נכח קהל רב של אזרחים, חברי מפלגה ומצביעים פוטנציאליים שהיו, לדעתו, "היעילות ביותר בגיוס מצביעים"⁵⁴. דן כספי וברוך לשם הציעו חלוקה שונה של מרכיבי התעמולה. לדעתם נחלקו דפוסי השימוש באמצעי התקשורת בעשור הראשון ובכלל זה במערכות הבחירות הראשונות, לשלושה תחומים: אמצעי תקשורת בין-אישיים ששימשו באספות עם במרחב הציבורי ובאולמות ציבוריים, במקומות העבודה ובחוגי בית; תקשורת המונים כדוגמת העיתונים שבהם נעשה שימוש רב והרדיו שבו נעשה שימוש מועט; לוחות מודעות ברחובות, משלוח חומר בדואר ורמקולים הוגדרו כאמצעי תקשורת חלופיים.⁵⁵

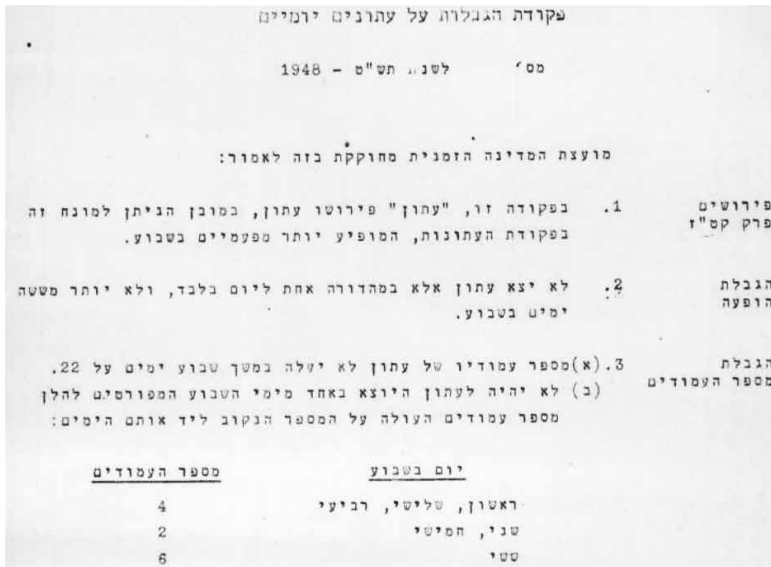
במאמר זה נבחנת נראות התעמולה בעיתונות, דהיינו היבטו הכמותי של הפרסום. אמנם המאמץ הופנה אל העין ואל האוזן, אך במאבק על תשומת הלב זוכה בדרך כלל ואף בימינו, העין. הבקר תיאר לפני קוראיו את הנעשה סביב לוח המודעות שבמרחב הציבורי: "אירת הבחירות הולכת ו'מתחממת' יותר ויותר עם התקרב מועד הבחירות לאספה המכוננת שתערכנה ב-25 לחודש. חומר תעמולתי רב ומגוון שהוכן על ידי המפלגות והארגונים השונים המשתתפים במערכת הבחירות הודבק בימים האחרונים על לוחות המודיעין בערים ובמושבות, ומספר הסיסמאות המפלגתיות המופנות אל הבוחר מתרבה והולך".⁵⁶

מהו עיתון? אורן סופר השיב: "העיתון המודפס הוא חלוץ אמצעי תקשורת המונים", וציין כי "בעשורים הראשונים לקיומה של המדינה היו העיתונים נדבך חשוב בדרך ליצירת מרכז פוליטי ומערכת פוליטית, בתהליכי בנין אומה וביצירת זהות עברית מובחנת".⁵⁷ העיתונות שימשה ערוץ תעמולה ראשי בבחירות הראשונות, בין היתר כי "לכל מפלגה גדולה היה עיתון רשמי או רשמי למחצה".⁵⁸

איור 3: הבוחר מול לוח הבחירות במרחב הציבורי. "הימים הללו", הארץ, 14.1.1949, עמ' 5 (נחלת הכלל)⁵⁹

בפקודת הגבלות על עיתונים יומיים הגדירה הממשלה מהו עיתון (ראו איור 4). מעיון ביומונים שנסקרו במסגרת הכנת מאמר זה עלה כי העיתונים לא הקפידו הקפדה של ממש על לשון הפקודה ככל שהדבר נוגע למספר העמודים היומי. תעמולת הבחירות החלה בפועל ביום א', 9 בינואר 1949, בעיתונות וברדיו ונמשכה 17 יום עד יום הבחירות עצמו.⁶⁰ המדינה פרסמה בכל יום ביומונים, בדרך כלל בעמודים האחרונים, טור שכותרתו הייתה "לוח בחירות" ובו הודעות מנהלתיות מטעמה ומידע לכלל ציבור הבוחרים. עד תחילת שידורי הטלוויזיה ב-1968 זכו העיתון והרדיו ליתרון

איור 4: פקודת הגבלה על עיתונים יומיים. מועצת המדינה הזמנית, ארכיון המדינה, תיק מס' ISA-health-health-000y6k

יחסי.⁶¹ בעת הבחירות הראשונות נחשב הפרסום בעיתון אמצעי עדיף על הרדיו. הרוב קראו עיתונים ורק מיעוט החזיק בכיתו מקלט רדיו. גל-נור ובלאנדר טענו כי הוקצה זמן שידור ברדיו לתעמולה "לפי מפתח של חמש-עשרה דקות למפלגה קיימת ועשר דקות לרשימה חדשה".⁶²

בישיבה הראשונה של המועצה הציבורית לרדיו הסביר שר הפנים י' גרינבוים וי' קלינוב, ראש מינהל העתונות, שבימי בחירות, יעמוד הרדיו לרשותו של כל המפלגות, אך לא באותה מידה של חופש הנהוגה בעתונות. תהיה צאנזורה לא על דעות, אלא על הצורה. [...] הממשלה החליטה שהרדיו יהיה ממשלתי, מפני שהיינו צריכים לחסל ירושה מימי המחתרת. אמנם המחתרת חוסלה, אך נשארו שרידים. אני עצמי [שר הפנים] לא הייתי אומר שהרדיו דומה לעיתון. ההחלטה אינה נצחית. באסיפה המכוננת אפשר יהיה להתווכח על כך.⁶³

דבר בישר למאזינים כי בקול ישראל, בשעה 21:00-21:30 ייערך "מסע הבחירות לאסיפה המכוננת עם נציגי מפלגות ורשימות", ובקול ירושלים בשעה 20:45-21:15: "לקראת הבחירות לאסיפה המכוננת בישראל – דברי הסבר מס' באי-כח המפלגות והסיעות".⁶⁴ הארץ ידע לבשר לקוראיו מי ומתי ישרדו ברדיו. כך למשל אמורים היו לשדר, ב-9 בינואר בקול ישראל בשעה 9 [בערב] מפלגת פועלי א"י רשימה א' – דוד רמז; בשעה 9:10 החזית הדתית הלאומית רשימה ב' – ש"ז שרגאי; בשעה 9:20 המפלגה הרוויזיוניסטית – ברוך ווינשטיין.⁶⁵ הבקר מסר אף הוא מידע מי משרד ומתי בהודעות

נפרדות, לא במסגרת הצגת לוח השידורים של קול ישראל וקול ירושלים.⁶⁶ בקול צבא ההגנה לישראל ובימי שישי ושבת לא התקיימו שידורי בחירות.

גדעון דורון כתב כי "התעמולה צריכה להיעשות בצינורות האפקטיביים ביותר".⁶⁷ בתעמולתן נקטו המפלגות שתי גישות מרכזיות: האחת באמצעות פנייה ישירה אל הבוחר בין שהוא חבר מפלגה, אוהד או בוחר פוטנציאלי כקורא העיתון. גישה זו ננקטה בכל העיתונים בין שהיו מפלגתיים ובין שלא. הגישה השנייה הייתה הגישה הלעומתית – השמצת מפלגה יריבה. ההיגיון שמאחורי שלילת האחר הוא ש"הקולטים תופסים אותה, כנראה, אמינה יותר. במילים אחרות, נראה כי לבוחר קל להסכים עם ה'לא' יותר מאשר להשתכנע מן ה'כן'".⁶⁸ גל-נור ובלאנדר ציינו כי "תעמולת הבחירות היתה חריפה ומלווה בסערת רגשות, אפילו כמושגי הפוליטיקה היישובית, שמעולם לא התנהלה על מי מנוחות".⁶⁹ צחור התבטא ביתר חריפות: "המאבק בין שלוש המפלגות [מפא"י, מפ"ם וחרות] היה ארסי".⁷⁰

במאמר זה, מחמת קוצר היריעה, אדגים את הגישה הלעומתית בשני עיתונים: הבקר וחרות. כאמור, הבקר היה יומון מפלגת המרכז, הציונים הכלליים, וחרות היה שופר מפלגת חרות שנמנתה עם אנף הימין של הפוליטיקה המקומית. הבקר תקף מפלגות אחרות ובראש וראשונה את המפלגה הפרוגרסיבית, שכן הציונים הכלליים והפרוגרסיביים התחרו על קולות מצביעים שנמנו עם מרכז המפה הפוליטית. בכתבה שכותרתה הייתה "ל"ח איש באספת הפרוגרסיבים ברמת גן" נכתב כי "אכן אין מזל לרשימה זאת. מוסרים שלאספה אחת של הפרוגרסיבים בתל-אביב באו – – – המרצים בלבד".⁷¹ בכתבה אחרת נטען כי "הפרוגרסיביים הם בעד בן-גוריון".⁷² ככלל, דוד בן-גוריון היה הדמות המותקפת ביותר הן כראש הממשלה הן כשר הביטחון, לא רק בידי הציונים הכלליים אלא גם בידי מפ"ם, חרות ומק"י. במאמר בהבקר שנשא את הכותרת "פרוגרסיביות מזויפת" נכתב:

הארץ מאתמול, במסגרת רשימה על הבחירות, מציין את הצלחתם של הציונים הכלליים בהרכבת רשימתם למרות ניגודים אישיים ואחרים – כותב העתון – הצליחה הרשימה להביא לפני הציבור קבוצה של אישים שהיא יותר רצינית מכפי שציפו תחילה. [...] לעומת זאת מכזיבה רשימת המפלגה הפרוגרסיבית [...] אינה מציגה אישים בעלי שיעור קומה רב. על דבריו אלו של הארץ נשאר רק להוסיף שמפלגת הפרוגרסיבים לא רק שהנה משוללת אישים בעלי שיעור קומה אלא שהיא משוללת כל תכנית שהיא.⁷³

נוסף על המפלגה הפרוגרסיבית תקף הבקר את מפא"י, מפ"ם, ויצי"ו, חרות, הרוויזיוניסטים והלוחמים: "התנני את ירך לרשימת ויצי"ו המכוונת לפצל ולהחליש את גיבוש הציבור שלך אשר את ומשפחתך משתייכים אליו?".⁷⁴ "מפ"ם גייסה מפקדים צבאיים להטלת סרה בשר הביטחון. קול ענות חלושה מה'פרוגרסיבים'. מבוכה ב'ויצי'ו'. תנועת החירות, ברית הצה"ר ולח"י מכוונות את חיציהן אל מפלגת השלטון [בלא לנקוב בשמה].⁷⁵ עם זאת ביקורתו החריפה של הבקר על המפלגה הפרוגרסיבית לא מנעה מהאחרונה לפרסם מודעות בחירות מטעמה ביומן הבקר.

חרות נקט אף הוא גישה לעומתית ותקף את מפלגות השמאל – מפא"י ומפ"ם. כך לדוגמה משווה העיתון בין נציגי חרות לנציגי מפא"י בשתי אספות התקיימו בגדרה. באחת מהן נאם חיים לנדאו מטעם חרות. הוא פנה אל הקהל: "שאלו כאוות נפשכם". ואכן הקהל שאל ולנדאו השיב במשך כשעה לשאלות. לעומת זאת, באסיפה מקבילה טען קוסובי, הדובר מטעם מפא"י, כי "לא באתי לכאן להשיב על השאלות".⁷⁶ בעוד קריקטורות בהארץ, לדוגמה, היו בנושאים כלליים (ראו איורים 3 ו-11), בחרות כוונו הקריקטורות כנגד הקואליציה השלטת באספת הנבחרים (ראו איור 5) ונגד מפא"י ומפ"ם המתחרות בבחירות לאסיפה המחוקקת (ראו איור 6).

איור 5: קריקטורה נגד מפלגות הקואליציה באסיפת הנבחרים הרביעית. חרות, 21.1.1949, עמ' 5 (נחלת הכלל)

איור 6: קריקטורה נגד מפא"י ומפ"ם. חרות, 14.1.1949, עמ' 4 (נחלת הכלל)

שיטת החקר

מנוחה גלבוה הציעה כמה אפשרויות לחקר פרטני של תופעה עיתונאית. בין השאר היא מנתה את הדרך הסינכרונית בפרמטרים שונים הניתנים לכימות ולניתוח שיח. בלשונה: "מן הראוי לעסוק בחקר העיתונות על פי שני חתכים: האחד, חתך רוחב, זהו חתך סינכרוני. [...] החתך השני הוא חתך דיאכרוני הדין באותם ההיבטים בתוספת מעמד ההשתנות או ההתפתחות"⁷⁷. מאמר זה אימץ את הגישה הסינכרונית.

בינואר 1949 ראו אור בישראל תשעה יומונים בעברית, שבעה עיתוני בוקר (מפלגתיים או פסיבדו-מפלגתיים) ושני עיתוני ערב. עיתוני הבוקר היו: הארץ (הפרוגרסיביים)⁷⁸, הבקר (הציונים הכלליים), דבר (ביטאון ההסתדרות ולמעשה שימש את מפא"י), חרות (תנועת החרות), על המשמר (מפ"ם), הצפה (ביטאון תנועת המזרחי) וקול העם (מק"י). עיתוני הערב היו ידיעות אחרונות ומעריב, שהגדירו עצמם כעיתונים בלתי תלויים, דהיינו בלתי מפלגתיים. ראוי לציין את ההלימה, המעניינת לכשעצמה, בין תפוצה יומית למפלגתיות: עיתון בוקר – מפלגתי; עיתון ערב – בלתי מפלגתי. במרוצת השנים העיתונות המפלגתית, "שהייתה רוב-רובה של העיתונות בתקופת המנדט הבריטי, ואף בעשורים הראשונים שלאחר הקמת המדינה נעלמה כמעט לחלוטין ממפת התקשורת. [...] גם עיתוני הערב נעלמו מנוף העיתונות"⁷⁹.

תשעת היומונים הללו יצרו אפוא מרחב חיפוש טקסטואלי מוגדר ותחום. במרחב חיפוש זה איתרתי אות (או צמד אותיות) מוגדלת ומוחצנת כתמרוור המסמל באופן בלעדי וחד-משמעי מפלגה או רשימה מסוימת. זו האות ששימשה כתווית היכר מפלגתית והוטבעה בפתק ההצבעה בקלפי. סימן היכר זה הופיע בפרסומי התעמולה בעיתונות: הודעות מטעם המפלגה לבוחר, סיסמאות, כרזות, הזמנות לכנסים והרצאות, נוסח כתוב של נאומים שנשא בכירי המפלגות בעצרות, באספות עם ובכנסים מפלגתיים, רשימות מועמדים ומצעי המפלגות הגדולות. ההודעות הללו פורסמו בדרך כלל בעמודים הראשון והאחרון של היומון.⁸⁰ דוגמאות לכך ראו באיורים 7 ו-8 המדגימים מקטעים במרחב החיפוש ובאמצעותם אפשר להדגים את שיטת המחקר. באיור 7 אפשר לזהות עשר רשימות (ב, ג, ט, יג, טו, מ, פד, צ, ק, ש). לכל הרשימות הללו מופע אחד פרט לרשימה ג' שלה שני מופעים. באיור 8 מופיעות שש רשימות (א – 2 מופעים, יג – 1, מ – 2, נ – 2, פ – 2, צ – 4).

שלוש המפלגות הערביות שהשתתפו בבחירות (יא, יד, ת) נמנעו מלפרסם תעמולה ביומונים בעברית. מספר העיתונים שיצאו בערבית בישראל בינואר 1949 היה זעום ורובם לא היו פוליטיים אלא התמקדו בענייני דת. המפלגות הישראליות שנמנו עם שמאל המפה הפוליטית, מפ"ם ומק"י, פרסמו מודעות בחירות בעיתונים בערבית (ראו מ באיור 9 ו-ק באיור 10). מפלגת הגוש העממי הערבי, ת, הייתה בין המפלגות הערביות הבודדות שפרסמה בעיתונות הערבית בישראל.

עמוד מודעות לבחירות

מ למען שלום יציב
עצמאות אמת
משטר דמוקרטי
צידה חלוצית

תן יד למפ"א!
הצביע

ב החזית הדתית
האאוחרת

החזית הדתית ממוקדת בעיקר הכי
וחת טובתה מה דל עיניו של ליכוד הדתות
הזית במאבק על צדדי המדינה.
לע לוחם של נבחר- לתחם הדתות וחי
חיה אלא ליצירת משטר המורה בפרט.

אז קולכם דרשיכם ב ובצרו
אז החזית הדתית המאוחדת

רשימת המועמדים
של
רשימת המחד הרצוי של הספרדים
וכני ערות המורת

1. משה שרת
2. יצחק רבין
3. יעקב יערי
4. יעקב יערי
5. יעקב יערי
6. יעקב יערי
7. יעקב יערי
8. יעקב יערי
9. יעקב יערי
10. יעקב יערי
11. יעקב יערי
12. יעקב יערי
13. יעקב יערי
14. יעקב יערי
15. יעקב יערי
16. יעקב יערי
17. יעקב יערי
18. יעקב יערי
19. יעקב יערי
20. יעקב יערי
21. יעקב יערי
22. יעקב יערי
23. יעקב יערי
24. יעקב יערי
25. יעקב יערי
26. יעקב יערי
27. יעקב יערי
28. יעקב יערי
29. יעקב יערי
30. יעקב יערי
31. יעקב יערי
32. יעקב יערי
33. יעקב יערי
34. יעקב יערי
35. יעקב יערי
36. יעקב יערי
37. יעקב יערי
38. יעקב יערי
39. יעקב יערי
40. יעקב יערי
41. יעקב יערי
42. יעקב יערי
43. יעקב יערי
44. יעקב יערי
45. יעקב יערי
46. יעקב יערי
47. יעקב יערי
48. יעקב יערי
49. יעקב יערי
50. יעקב יערי

בשבת כ"א בשבט תש"א
התקיימה ישיבת ה"א

רשימת הנומרים
המועמדים
מ"א
מ"ב
מ"ג
מ"ד
מ"ה
מ"ו
מ"ז
מ"ח
מ"ט

בד אספות - ע"ש

המועמדות והאגודה הדתית
בשבת כ"א בשבט תש"א
התקיימה ישיבת ה"א

רשימת המועמדים
של
רשימת המחד הרצוי של הספרדים
וכני ערות המורת

1. משה שרת
2. יצחק רבין
3. יעקב יערי
4. יעקב יערי
5. יעקב יערי
6. יעקב יערי
7. יעקב יערי
8. יעקב יערי
9. יעקב יערי
10. יעקב יערי
11. יעקב יערי
12. יעקב יערי
13. יעקב יערי
14. יעקב יערי
15. יעקב יערי
16. יעקב יערי
17. יעקב יערי
18. יעקב יערי
19. יעקב יערי
20. יעקב יערי
21. יעקב יערי
22. יעקב יערי
23. יעקב יערי
24. יעקב יערי
25. יעקב יערי
26. יעקב יערי
27. יעקב יערי
28. יעקב יערי
29. יעקב יערי
30. יעקב יערי
31. יעקב יערי
32. יעקב יערי
33. יעקב יערי
34. יעקב יערי
35. יעקב יערי
36. יעקב יערי
37. יעקב יערי
38. יעקב יערי
39. יעקב יערי
40. יעקב יערי
41. יעקב יערי
42. יעקב יערי
43. יעקב יערי
44. יעקב יערי
45. יעקב יערי
46. יעקב יערי
47. יעקב יערי
48. יעקב יערי
49. יעקב יערי
50. יעקב יערי

בירושלים
המועמדות והאגודה הדתית
בשבת כ"א בשבט תש"א
התקיימה ישיבת ה"א

בדקי אשה!

המועמדות והאגודה הדתית
בשבת כ"א בשבט תש"א
התקיימה ישיבת ה"א

רשימת המועמדים
של
רשימת המחד הרצוי של הספרדים
וכני ערות המורת

1. משה שרת
2. יצחק רבין
3. יעקב יערי
4. יעקב יערי
5. יעקב יערי
6. יעקב יערי
7. יעקב יערי
8. יעקב יערי
9. יעקב יערי
10. יעקב יערי
11. יעקב יערי
12. יעקב יערי
13. יעקב יערי
14. יעקב יערי
15. יעקב יערי
16. יעקב יערי
17. יעקב יערי
18. יעקב יערי
19. יעקב יערי
20. יעקב יערי
21. יעקב יערי
22. יעקב יערי
23. יעקב יערי
24. יעקב יערי
25. יעקב יערי
26. יעקב יערי
27. יעקב יערי
28. יעקב יערי
29. יעקב יערי
30. יעקב יערי
31. יעקב יערי
32. יעקב יערי
33. יעקב יערי
34. יעקב יערי
35. יעקב יערי
36. יעקב יערי
37. יעקב יערי
38. יעקב יערי
39. יעקב יערי
40. יעקב יערי
41. יעקב יערי
42. יעקב יערי
43. יעקב יערי
44. יעקב יערי
45. יעקב יערי
46. יעקב יערי
47. יעקב יערי
48. יעקב יערי
49. יעקב יערי
50. יעקב יערי

רשימת המועמדים
של
רשימת המחד הרצוי של הספרדים
וכני ערות המורת

1. משה שרת
2. יצחק רבין
3. יעקב יערי
4. יעקב יערי
5. יעקב יערי
6. יעקב יערי
7. יעקב יערי
8. יעקב יערי
9. יעקב יערי
10. יעקב יערי
11. יעקב יערי
12. יעקב יערי
13. יעקב יערי
14. יעקב יערי
15. יעקב יערי
16. יעקב יערי
17. יעקב יערי
18. יעקב יערי
19. יעקב יערי
20. יעקב יערי
21. יעקב יערי
22. יעקב יערי
23. יעקב יערי
24. יעקב יערי
25. יעקב יערי
26. יעקב יערי
27. יעקב יערי
28. יעקב יערי
29. יעקב יערי
30. יעקב יערי
31. יעקב יערי
32. יעקב יערי
33. יעקב יערי
34. יעקב יערי
35. יעקב יערי
36. יעקב יערי
37. יעקב יערי
38. יעקב יערי
39. יעקב יערי
40. יעקב יערי
41. יעקב יערי
42. יעקב יערי
43. יעקב יערי
44. יעקב יערי
45. יעקב יערי
46. יעקב יערי
47. יעקב יערי
48. יעקב יערי
49. יעקב יערי
50. יעקב יערי

עצמאות במולדת
המועמדות והאגודה הדתית
בשבת כ"א בשבט תש"א
התקיימה ישיבת ה"א

הרביזיוניסטים
נלחמו בעבר
נגד שיעבוד לאומי
נלחמו בעתיד
נגד שיעבוד פרטי וכלכלי

רשימת המועמדים
של
רשימת המחד הרצוי של הספרדים
וכני ערות המורת

1. משה שרת
2. יצחק רבין
3. יעקב יערי
4. יעקב יערי
5. יעקב יערי
6. יעקב יערי
7. יעקב יערי
8. יעקב יערי
9. יעקב יערי
10. יעקב יערי
11. יעקב יערי
12. יעקב יערי
13. יעקב יערי
14. יעקב יערי
15. יעקב יערי
16. יעקב יערי
17. יעקב יערי
18. יעקב יערי
19. יעקב יערי
20. יעקב יערי
21. יעקב יערי
22. יעקב יערי
23. יעקב יערי
24. יעקב יערי
25. יעקב יערי
26. יעקב יערי
27. יעקב יערי
28. יעקב יערי
29. יעקב יערי
30. יעקב יערי
31. יעקב יערי
32. יעקב יערי
33. יעקב יערי
34. יעקב יערי
35. יעקב יערי
36. יעקב יערי
37. יעקב יערי
38. יעקב יערי
39. יעקב יערי
40. יעקב יערי
41. יעקב יערי
42. יעקב יערי
43. יעקב יערי
44. יעקב יערי
45. יעקב יערי
46. יעקב יערי
47. יעקב יערי
48. יעקב יערי
49. יעקב יערי
50. יעקב יערי

ארגון ישראל
בלי ידועלים
ה'א ג'וד בלי נשאה
שמור על נשמת האומה

ג"ג
רשימת יצחק גרינבוים
 כנסת כפרה זו נקראת כנסת גרינבוים. יצחק גרינבוים, חבר הכנסת, יצא לנאומים מרשימתו. יצחק גרינבוים, חבר הכנסת, יצא לנאומים מרשימתו. יצחק גרינבוים, חבר הכנסת, יצא לנאומים מרשימתו.

ה
המפלגה המאוחדת
איזור הימנה
 כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים.

ה
האשה תתן אימון
ברשימה הדואיה לאימון
 כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים.

רשימה
היא רשימתך
 כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים.

א
אליעזר קפלו
המדינה לקראת העתיד
 כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים.

צ
חלים ציונים כלליים!
חברים, מכביי, זבולוני, השכבה הצעירה ואהדים!!
 כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים.

ה
המפלגה הפרוגרסיבית
הימנה
אספת-עם
ז'ליג צודצקי
ומר יצחק גולו
 כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים.

ה
המפלגה הפרוגרסיבית
התלאביב
אספה-פומבית
 כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים.

ה
המפלגה פומבית
אספה-פומבית
 כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים.

ה
המפלגה פומבית
אספה-פומבית
 כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים.

ה
המחדת הציונים הכלליים
המחדת הציונים הכלליים
 כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים.

ה
המחדת הציונים הכלליים
המחדת הציונים הכלליים
 כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים.

ה
המחדת הציונים הכלליים
המחדת הציונים הכלליים
 כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים.

ה
המחדת הציונים הכלליים
המחדת הציונים הכלליים
 כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים.

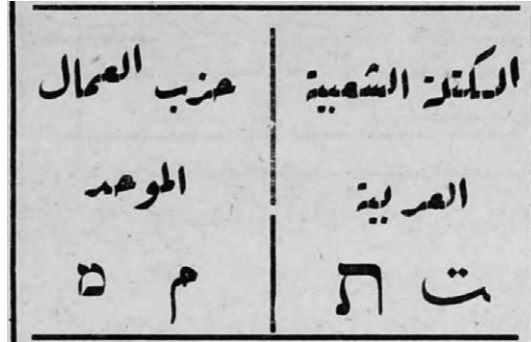
המחדת נשים ציוניות (ויצ"ו)
המחדת נשים ציוניות (ויצ"ו)
 כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים.

ה
המחדת נשים ציוניות (ויצ"ו)
המחדת נשים ציוניות (ויצ"ו)
 כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים.

ה
המחדת נשים ציוניות (ויצ"ו)
המחדת נשים ציוניות (ויצ"ו)
 כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים.

ה
המחדת נשים ציוניות (ויצ"ו)
המחדת נשים ציוניות (ויצ"ו)
 כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים. כנסת 15 בינואר, בעקב 10 מפגשים.

איזור 8: עמוד מודעות. הארץ, 14.1.1949, עמ' 4

איור 9: מודעת תעמולה בערבית למפלגת הגוש העממי הערבי [ת] ל"מפ"ם [מ]. על המשמר – מוסף ערבי, 15.1.1949, עמ' 4

איור 10: מודעת תעמולה בערבית של מק"י [ק], אל-אתיחאד, 10.1.1949, עמ' 1

ממצאים

לוחות 2-4 פורשים לפני הקורא את הממצאים הכמותיים של פרסומים תעמולתיים ביומונים שהיוו את מרחב החיפוש.

לוח 2: תפרוסת מודעות בחירות ביומונים לפי תאריך בינואר 1949⁸¹

סך הכול	יומונים									יום בשבוע	ימים בינואר 1949
	קול העם	הצפה	על המשמר	מעריב	ידיעות אחרונות	חרות	דבר	הבקר	הארץ		
15	0	1	2	2	2	1	1	3	3	א	9
24	3	3	3	3	2	3	1	4	2	ב	10
26	2	5	3	3	1	3	3	4	2	ג	11
34	3	6	2	8	1	2	3	6	3	ד	12
31	2	4	2	3	3	3	3	7	4	ה	13
71	1	5	8	16	7	3	8	11	12	ו	14
										שבת	15
33	1	5	1	-	6	4	2	6	8	א	16
53	4	5	2	10	8	4	2	9	9	ב	17
79	5	8	3	24	11	3	6	10	9	ג	18
63	4	8	5	10	9	3	3	11	10	ד	19
57	3	10	2	11	9	4	2	7	9	ה	20
110	3	12	5	16	21	5	7	20	21	ו	21
										שבת	22
84	3	11	6	14	15	5	8	15	7	א	23
94	4	9	4	15	12	9	12	13	16	ב	24
58	5	7	3	10	10	4	10	9	-	ג	25
832	43	99	51	145	117	56	71	135	115	סה"כ	

לוח 3: תפרוסת מודעות בחירות מטעם המפלגות שהתמודדו לפי יומונים

סך הכול	יומנים									מפלגה
	קול העם	הצפה	על המשמר	מעריב	ידיעות אחרונות	חרות	דבר	הבקר	הארץ	
61	-	-	-	2	2	-	49	-	8	א
132	-	80	-	24	12	-	-	5	11	ב
17	-	-	-	7	8	-	-	2	-	ג
69	-	-	-	5	7	56	-	1	-	ח
5	-	-	-	4	-	-	-	-	1	ט
0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	י"א
19	-	-	-	5	7	-	-	3	4	י"ב
0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	י"ד
56	-	-	-	18	20	-	-	18	-	ט"ו
9	-	-	-	3	2	-	-	2	2	י"ח
1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	י"ט
3	-	-	-	-	1	-	-	1	1	ל
69	-	-	48	4	4	-	7	-	6	מ
77	-	-	3	19	17	-	4	16	18	נ
28	-	-	-	8	6	-	-	9	5	ס
51	-	-	-	9	10	-	1	2	29	פ
32	-	19	-	6	6	-	-	-	1	פ"ד
135	-	-	-	20	11	-	1	76	27	צ
57	43	-	-	5	3	-	5	-	1	ק
11	-	-	-	6	-	-	4	-	1	ש
0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	ת
832	43	99	51	145	117	56	71	135	115	סה"כ

לוח 4: התפלגות מודעות מפלגתיות לפי ימים, ינואר 1949

סה"כ	ימים בינואר 1949																	מפלגה
	ג	ב	א	ש	ו	ה	ד	ג	ב	א	ש	ו	ה	ד	ג	ב	א	
	25	24	23	22	21	20	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	
61	6	11	3		8	2	3	7	2	4		5	4	2	2	1	1	א
132	8	15	16		16	10	9	14	7	6		7	6	9	6	2	1	ב
17		3	3		5	3	2					1						ג
69	5	12	7		6	4	3	3	4	5		6	3	2	3	5	1	ח
5		1	1		1	1		1										ט
0	-	-	-		-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	יא
19	2	1	4		3	3				2		3					1	יג
0	-	-	-		-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	יד
56	2	2	6		6	5	6	6	6	2		4	3	5	2	1		טו
9							4	5										יח
1								1										יט
3					3													ל
69	5	10	9		9	2	6	3	2	1		12	2	2	2	2	2	מ
77	1	2	8		16	3	5	6	10	2		12	4	2	3	3		נ
28	3	5	5		4	4	4	3										ס
51	3	6	4		6	6	5	6	4	3		4		1	1	2		פ
32	2	2	4		3	1	2	8	4	1		1	1	1	1	1		פד
135	8	18	7		18	8	10	11	9	6		13	5	6	4	4	8	צ
57	11	4	7		5	5	4	5	4	1		1	2	3	2	3	0	ק
11	1	1	1		2				1			2	1	1			1	ש
0	-	-	-		-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	ת
832	57	93	85		111	57	63	79	53	33		71	31	34	26	24	15	סך הכול

דיון בממצאים

- מניתוח הנתונים הכמותיים המוצגים בלוחות 2-4 לעיל אפשר להסיק את המסקנות הבאות:
1. בסך הכול פורסמו ביומונים, בתקופה שנסקרה, 832 מודעות של תעמולת בחירות שבכל אחת מהן הובלטה אות המפלגה או צמד האותיות המזוהה עם פתק ההצבעה הרלוונטי. בנתונים אלה לא נכללו פרסומי תעמולה ללא אות הרשימה.
 2. לפי לוח 2, המספר הגבוה ביותר של פרסומי תעמולה, 145 (כ-17.5 אחוז מסך כל המודעות), פורסם במעריב. הפקר במקום השני – 135 (כ-16.2 אחוז) וידיעות אחרונות ניצב במקום השלישי עם 117 מופעים (כ-14.1 אחוז). בקול העם התפרסם המספר הנמוך ביותר של מודעות תעמולה – 43 (כ-5.2 אחוזים).
 3. מנתוני לוחות 3 ו-4 עולה כי מפלגת הציונים הכלליים (צ) פרסמה את מספר ההודעות הגבוה ביותר – 135 (כ-16.2 אחוז מסך כל המודעות בעיתונות). במקום השני ובהפרש מזערי ממוקמת החזית הדתית המאוחדת (ב) עם 132 הודעות (כ-15.9 אחוז). את המקום השלישי במספר הפרסומים, ובהפרש ניכר מן הראשונות, חולקות שתי מפלגות: חרות (ח) ומפ"ם (מ), עם 69 פרסומים כל אחת (כ-8.3 אחוזים), כמחצית ממספר המופעים של המפלגה שניצבה במקום הראשון. במפתיע, שלא כמצופה, לא זכתה מפא"י (א) באחד משלושת המקומות הראשונים ותפסה רק את המקום החמישי עם 61 מופעים (כ-7.3 אחוזים). סביר היה להניח כי המפלגה הגדולה תשקיע יותר בפרסום אך לא כך היה. רשימת היהדות המסורתית (יט) פרסמה את המספר הנמוך של תעמולת בחירות: מודעה אחת בלבד (כ-0.12 אחוזים). לא הרחק ממנה ממוקמות רשימת התאחדות התימנים (ל) שפרסמה שלוש מודעות (כ-0.36 אחוזים) והרשימה למען ירושלים (ט) שפרסמה חמישה פרסומים (כ-0.6 אחוזים). כאמור לעיל, המפלגות הערביות נמנעו מפרסום בעיתונים בעברית.
 4. מלוח 3 עולה כי בעיתונים המשויכים מפלגתית פורסמו מודעות בחירות של המפלגות הרלוונטיות: בחרות פורסמו מודעות מטעם מפלגת חרות (כ-81 אחוז מכלל מודעות הבחירות בעיתונים מטעם חרות); בעל המשמר פורסמו כ-70 אחוז מפרסומי מפ"ם. פרט למפ"ם פרסמה בעיתון זה רק רשימת ויצ"ו; בהצפה נמצא דפוס דומה – כ-61 אחוז מפרסומי החזית הדתית המאוחדת פורסמו בעיתון זה ורק רשימה נוספת, רשימת הפועלות והאישה הדתית, פרסמה בו; בקול העם אותר דפוס פרסום דומה לזה שבחרות: רק מק"י פרסמה בעיתון זה (כ-75 אחוז מכלל פרסומי מק"י בעיתונות).
 5. לוח 4 מציג התפלגות מודעות מפלגתיות לפי ימים. מן הנתונים עולה שישי שיש, ב-17 הימים של מערכת הבחירות, היה היום השבועי המועדף. 71 (כ-8.5 אחוזים מסך כל ההודעות) ביום שישי של השבוע הראשון למערכה, 14.1.1949, ו-111 (כ-13.3 אחוז) ביום השישי האחרון למערכה – 21.1.1949. יום זה היה יום השיא בפרסומים של כל ימי מערכת הבחירות. ימי ראשון, בשבוע הראשון של מערכת הבחירות (9.1.1949) ובשבוע השני (16.1.1949), היו הימים החלשים שבימות השבוע מבחינת פרסומי

תעמולה (15 מופעים ו-33 בהתאמה). בכל שבוע, להוציא ימי שישי, היה יום שיא שבועי (34 מופעים ביום רביעי, 12.1.1949; 79 ביום שלישי, 18.1.1949 ו-93 ביום שני, 24.1.1949, שהיה היום האחרון לפני יום הבחירות). בימי השיא השבועיים היו פחות פרסומים מפרסומי יום שישי באותו שבוע.

6. מנתוני לוח 4 עולה כי המפלגות הגדולות, שמטבע הדברים תקציבן היה גדול יחסית, פרסמו מודעות תעמולה באופן רציף, בכל יום במערכת הבחירות. עם אלה נמנו מפא"י, החזית הדתית המאוחדת, חרות, מפ"ם, הציונים הכלליים ומק"י. רשימות קטנות יותר הקדישו וריכזו את מאמצי הפרסום לשבוע האחרון של מערכת הבחירות.

7. כשליש מן הפרסומים – 262 – פורסם בשני עיתוני הערב (מעריב וידיעות אחרונות) שהיו גם יומונים בלתי מפלגתיים.

8. בהתבסס על הנחת העבודה שהארץ לא היה משויך מפלגתית אלא עיתון מסחרי (ראו הערה 78), נקבל כי חלקם של העיתונים המסחריים, הבלתי מפלגתיים, עמד על 45.3 אחוז (377 פרסומים).

תוצאות הבחירות

תצלום 2: ד"ר חיים ויצמן, לימים הנשיא הראשון, ורעייתו ורה, מצביעים. צילום: הוגו מנדלסון, לע"מ (נחלת הכלל)

תצלום 3: קלפי בנצרת. צילום: לע"מ (נחלת הכלל), ללא אזכור שם הצלם

כהיום גם אז עמדה השאלה: במי לבחור? ר' משה יקותיאל אלפרט, המוכתר של שכונת בית ישראל בירושלים, התלבט בין נטיית ליבו ובין פסק דין תורה, הכריע בקלפי וכתב ביומנו לאחר ששב מן ההצבעה:

אחרי ששתינו קפה לבשנו כגדי שבת לכבוד היום הגדול והקדוש הזה, כי זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו. כי אחרי שנות אלפיים שנה גלות או יותר, אפשר להגיד מששת ימי בראשית ועד היום הזה, לא זכינו ליום כזה שנלך לבחירות למדינה יהודית וברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. [...] וכל הדרך הלכתי כמו בשמחת תורה אצל הקפות עם ספר תורה כי הפנקס זהות של [מדינת] ישראל היה בידי. [...] ברטט של קדושה ובהדרת קודש מסרתי לידי היושב ראש את פנקס הזהות שלי וקרא את שמי מתוך הפנקס שלח. סגן היושב ראש רשם את שמי בנייר, ונתן לי את מספר 1; מסר לידי מעטפה אחת ונכנסתי לחדר השני ששם היו מונחים כל הפתקאות של כל הרשימות. ביד רוערת וברגש של קדושה לקחתי פתק אחד מספר "ב", רשימת האיחוד הדתי, ושמתיו אותה לתוך המעטפה שקיבלתי אותה מידי היושב ראש. [...] על-פי פסק של גאונים הרבנים והאדמו"רים והגאונים מקצי הארץ ועד קצי הארץ כולם פה אחד היה לגוש איחוד הדתי. ויתרתי על הפרינציפ [העיקרון] ועל הדעה שלי ליה"ח" ולקחתי את ה"ב", כי זה נקרא פסק דין תורה ואי-אפשר לזון מדין תורה ומצווה לקיים דברי חכמים. ביום זה פתחתי דף חדש בחיינו ובהיסטוריה שלנו.⁸²

המסורת, את סיסמת הסיסמאות, את הרשימה האחת והיחידה שהיתה לנו, רשימת אתה בחרתנו...⁹²

תריסר רשימות מתוך 21 רשימות שהשתתפו בבחירות תש"ט לאסיפה המכוננת עברו את אחוז החסימה ונכנסו לכנסת (ראו לוח 5).

לוח 5: תוצאות הבחירות לאסיפה המכוננת הראשונה⁹³

מספר הקולות הכשרים שנמסרו לרשימה	מספר המנדטים שזכתה בהם הרשימה	סימן רשימת המועמדים וזינויה
155274	46	א — מפלגת פועלי ארץ-ישראל ובלתי מפלגתיים
52982	16	ב — החזית הדתית המאוחדת
2892	—	ג — תנועת ד'בוטינסקי — ברית הצה"ר
49782	14	ח — תנועת הקרית — מיסודו של הארגון הצבאי הלאומי
842	—	ט — למען ירושלים
3214	—	י"א — הגוש העובד אלכתלה אלעאמלה
2514	—	י"ג — רשימת יצחק גרינבוים
7387	2	י"ד — הרשימה הדמוקרטית של נצרת ונחווה
5363	1	ט"ו — רשימת לוחמים
2835	—	י"ז — רשימת חרדים
239	—	י"ט — רשימת היהדות המסורתית
4399	1	ל — התאחדות התימנים בישראל
64018	19	מ — מפלגת הפועלים המאוחדת
5173	1	נ — הסתדרות נשים ציוניות "ויצו" והתאחדות נשים לשווי זכויות בישראל
15287	4	ס — רשימת האיחוד הארצי של הספרדים ובני עדות המזרח
17786	5	פ — המפלגה הפרוגרסיבית
2796	—	פ"ד — הפועלת והאשה הדתית
22661	7	צ — הסתדרות הציונים הכלליים — מפלגת המרכז
15148	4	ק — רשימת הקומוניסטים ובלתי מפלגתיים למען עצמאות דמוקרטיה ושלום
1280	—	ש — הרשימה המאוחדת של פועלים ותיים
2812	—	ת — הגוש העממי הערבי

סקרי בחירות היו מאז ומעולם נושא תקשורת. סקרי דעת קהל לקראת בחירות נערכו בישראל לפי גבי וימן "שנים רבות לפני הופעתם בתקשורת ושירתו בעיקר את מטות הבחירות של המפלגות".⁹⁴ מנגד טען צחור כי לקראת הבחירות לכנסת הראשונה לא נערכו סקרים, וההערכות השונות נחשבו לניחוש.⁹⁵ תוצאות הבחירות לא הפתיעו איש. צחור כתב כי "ההפתעה הגדולה בתוצאות הבחירות היא קודם כל חוסר ההפתעה שבהן".⁹⁶ ידיעות אחרונות טען כי "חרות הרס לחלוטין את המפלגה הרוויזיוניסטית והציונים הכלליים היכו את הפרוגרסיביים. הספרדים הפתיעו את כולם".⁹⁷

איור 12: קואליציה משפחתית. "הימים הללו", הארץ, 28.1.1949, עמ' 3

ישיבת הפתיחה של האסיפה המכוננת התקיימה ב-14 בפברואר 1949 (ט"ו בשבט תש"ט)⁹⁸. ב-16 בפברואר 1949 שינתה האסיפה המכוננת את שמה ל"הכנסת". ב-10 במארס הוקמה הממשלה הראשונה, שהתבססה על קואליציה בת 73 חברי כנסת, ובה כיהנו 12 שרים בלבד. זו הייתה הממשלה הקטנה ביותר בהיסטוריה של מדינת ישראל. העיתונים בישרו בכותרותיהם על הקמת הממשלה: "ברוב של 73 קולות נגד 43 הביעה אמש הכנסת את אמונה בממשלת ד. בן-גוריון"⁹⁹, "הובע אמון לממשלת בן-גוריון"¹⁰⁰, "הכנסת הביעה אימון לממשלה ואישרה את תכניתה"¹⁰¹, "ממשלת בן-גוריון זכתה ברוב של 28 קול"¹⁰², "אינצידנטים סוערים בישיבת הכנסת הבוקר"¹⁰³, "ב-73 קולות נגד 45 אושרה הממשלה החדשה"¹⁰⁴, "הכנסת הביעה אימון לממשלה החדשה"¹⁰⁵, ו"ברוב קטן הובע אמון לממשלת בן-גוריון"¹⁰⁶. וכן, כבר בכנסת הראשונה השתתפה מפלגה ערבית בקואליציה וחברי כנסת ערבים נאמו בערבית. ראוי לציין כי כותרות הכתבות בדבר הקמת הממשלה, בחלק מן העיתונים, כדוגמת הארץ, הבקר, חרות ומעריב, למרות הופעתן בעמוד הראשון, לאו דווקא היו המרכזיות באותו העמוד. כותרות הכתבות שבישרו על כיבוש הנגב, מבאר שבע ועד אילת, וחבל סדום הן שהובלטו.

איור 13: הבטחות הממשלה החדשה. הארץ, 11.3.1949, עמ' 3

סיכום

מחקר זה נערך בגישה סינכרונית ובמסגרתו אותרו במרחב טקסטואלי מוגדר ותחום פרסומי תעמולה מפלגתיים, שהכילו אות (או שתיים) ששימשה תווית היכר מפלגתית והוטבעה בפתק ההצבעה בקלפי. סימן היכר זה הופיע בפרסומי התעמולה בעיתונות. נתוניו הכמותיים של איתור החומר ואיסופו הוצגו כממצאים בלוחות 2-4.

ניתוח הממצאים הוביל לכמה מסקנות שהעיקריות שבהן היו: בתקופת מערכת הבחירות, שארכה 17 יום (מ-9 בינואר 1949 ועד ליום הבחירות [כולל] – 25 בינואר 1949), פורסמה מדי יום תעמולה מפלגתית ביומונים; מפלגות גדולות פרסמו בכל יום מימי המערכה ומפלגות קטנות פרסמו בימים נבחרים בלבד. קרוב לוודאי שהדבר קרה בשל אילוצי תקציב ולא מסיבה אידיאולוגית; מפלגות שמאל וימין מובהקות כמק"י וחרות פרסמו כמעט אך ורק ביומוניהם המפלגתיים, קול העם וחרות, בעוד מפלגות אחרות לא פרסמו ביומוני חרות ומק"י; ימי שישי הועדפו לפרסום על פני ימות השבוע האחרים עקב היקף הפרסומים בהם; משקלם של היומונים הבלתי-תלויים היה גדול יחסית לחלקם מסך כל היומונים.

שאלה שלא נשאלה במחקר זה ונתוני המחקר אינם מספקים תשובה, היא אם אפשר לקשור השקעה בפרסום תעמולת בחירות לממדי הצלחה בתוצאות הבחירות. מן הראוי שיוקדש מחקר נפרד לשאלה זו.

הערות

- 1 משנה, מסכת אבות, פרק א, משנה א.
- 2 <https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%91%D7%97%D7%99%D7%A8%D7%95%D7%AA>
- 3 רוברט ליברמאן, "בחירות", האנציקלופדיה העברית, כרך ה, תל-אביב וירושלים: חברה להוצאת אנציקלופדיות בע"מ, תשט"ז, עמ' 157-174. הציטוט מעמ' 157.
- 4 יצחק גל-נור ודנה בלאנדר, המערכת הפוליטית בישראל – שנים ראשונות: מבנה מוסדי; התנהגות פוליטית; בעיות בלתי פתורות; הדמוקרטיה בישראל, תל אביב: עם עובד, המכללה האקדמית ספיר והמכון הישראלי לדמוקרטיה, תשע"ה. הציטוט מעמ' 523 (להלן: גל-נור ובלאנדר, המערכת הפוליטית בישראל); להרחבה על הצעת דאל ראו: רוברט א' דאל, על הדמוקרטיה, מאנגלית: שחר אליעזר-פלד, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2002, עמ' 41.
- 5 להרחבה על הפוליטיקה שהטרימה את ההחלטה ראו: רות גביוון (עורכת), שישים שנה להחלטת כ"ט בנובמבר 1947: החלטת החלוקה והמחלוקת סביבה, ירושלים: מציל"ה, תשס"ט.
- 6 לנוסח המלא של החלטת האומות המאוחדות 181 (תכנית החלוקה) ראו באתר הכנסת: <https://main.knesset.gov.il/About/Occasion/pages/nov29.aspx>. 26.3.2023. אוחזר בתאריך 26.3.2023.
- 7 עתון רשמי, מס' 1, 14.5.1948, עמ' 2. ההדגשות במקור.
- 8 ישיבה כ"ד של מועצת המדינה הזמנית, ארכיון המדינה, תיק מס' ISA-kneset-kneset-001mqi
- 9 תום שגב, 1949: הישראלים הראשונים, ירושלים: דומינו, 1984. הציטוט מעמ' 12; לפי ויקיפדיה מספר חברי אספת הנבחרים הרביעית (והאחרונה) שכינה מ"ב באוגוסט 1944 עד 13 בפברואר 1949 עמד על 171: https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%94%D7%91%D7%97%D7%99%D7%A8%D7%95%D7%AA_%D7%9C%D7%90%D7%A1%D7%A4%D7%AA_%D7%94%D7%A0%D7%91%D7%97%D7%A8%D7%99%D7%9D_%D7%94%D7%A8%D7%91%D7%99%D7%A2%D7%99%D7%AA. אוחזר בתאריך 21.3.2023.
- 10 פנחס י' מדינג, "התפתחות המערכת הפוליטית בישראל בשנים 1948-1959", בתוך: משה ליסק (עורך), תולדות היישוב היהודי בארץ-ישראל מאז העלייה הראשונה: מדינת ישראל – העשור הראשון, ירושלים: האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים ומוסד ביאליק, עמ' 444-633 (להלן: מדינג, "התפתחות המערכת הפוליטית").
- 11 "מועצת המדינה אישרה את חוקת הבחירות", דבר, 19.11.1948, עמ' 1.
- 12 ישיבה כ"ו של מועצת המדינה הזמנית, ארכיון המדינה, תיק מס' ISA-kneset-kneset-001mqi
- 13 ראו: מדינג, "התפתחות המערכת הפוליטית"; גדעון רהט, "שיטת הבחירות 1948-1959: מבררת מחדל לשיטה משוריינת", עיונים בתקומת ישראל, 11, 2001, עמ' 369-446.
- 14 רהט, שם, הציטוטים מעמ' 371-372.
- 15 יחיעם ויץ, "הבחירות לכנסת ומשברים ממשלתיים", בתוך: בנימין נויברגר (עורך), ישראל: העשור הראשון, תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה, תשס"א, עמ' 9-77. הציטוט מעמ' 10-11 (להלן: ויץ, "הבחירות לכנסת").
- 16 להרחבה ראו: ויץ, "הבחירות לכנסת"; מדינג, "התפתחות המערכת הפוליטית"; זאב צחור, "מערכת הבחירות הראשונה והמפה הפוליטית", בתוך: צבי צמרת וחנה יבלונקה (עורכים), העשור הראשון, ירושלים: יד יצחק בן-צבי, 1997, עמ' 27-40 (להלן: צחור, "מערכת הבחירות הראשונה").
- 17 דוד בן-גוריון, מדינת ישראל המחודשת, כרך א, תל אביב: עם עובד, תשכ"ט, הציטוט מעמ' 331 (להלן: בן-גוריון, מדינת ישראל המחודשת).
- 18 ורדה פילובסקי, "מבוא", בתוך: הג"ל (עורכת), המעבר מיישוב למדינה 1947-1949: רציפות ותמורות, חיפה: אוניברסיטת חיפה ומוסד הרצל לחקר הציונות, עמ' 9-14. הציטוט מעמ' 9.
- 19 המבצע האחרון, "עובדה", נערך ב"6-10 במאוס 1949.
- 20 צחור, "מערכת הבחירות הראשונה", עמ' 30.

- 21 זאב צחור, "מפא"י, מפ"ם והקמת הממשלה הראשונה, 1949, "עיונים בתקומת ישראל, 4 (1994), עמ' 378-399 (להלן: צחור, "מפא"י).
- 22 ויץ, "הבחירות לכנסת", עמ' 12.
- 23 ארבעת הסכמי שביתת הנשק מכונים "הסכמי רודוס" והם נחתמו כדלקמן: עם מצרים ב-24 בפברואר 1949; עם לבנון ב-23 במאוס; עם הממלכה ההאשמית של עבר הירדן ב-3 באפריל 1949; עם סוריה ב-20 ביולי 1949.
- 24 "היום – רישום התושבים", דבר, 8.11.1948, עמ' 1.
- 25 בן-גוריון, מדינת ישראל המחדשת, הציטוט מעמ' 331; "אזרחי ישראל התפקדו", דבר, 9.11.1948, עמ' 1.
- 26 גל-נור ובלאנדר, המערכת הפוליטית בישראל, הציטוטים מעמ' 50.
- 27 "הבחירות לאסיפה המכוננת ב-25 בינואר", שם, 26.11.1948, עמ' 1.
- 28 "תקציב הבחירות בינואר – 120,000 לירות", שם, 2.1.1949, עמ' 4.
- 29 "הבחירות עלו למעלה ממיליון לירות", מעריב, 25.1.1949, עמ' 2.
- 30 שמואל יוסף עגנון, תכריך של סיפורים, ירושלים ותל אביב: שוקן, תשס"א, עמ' 106.
- 31 קטעי העיתונות המצוטטים במאמר זה נדלו מאתר "עיתונות יהודית היסטורית" (הספרייה הלאומית ואוניברסיטת תל אביב).
- 32 "החלטה סופית: הבחירות – ביום ג'", הארץ, 23.1.1949, עמ' 1. ההדגשות במקור.
- 33 "חצי מיליון בעלי זכות בחירה", שם, 9.1.1949, עמ' 4.
- 34 קול העם, 17.1.1949, עמ' 1.
- 35 "כ-50,000 תעודות זהות מתחלקות ליום", הבקר, 16.1.1949, עמ' 4.
- 36 שם, 9.1.1949, עמ' 4.
- 37 מעריב, 18.1.1949, עמ' 4.
- 38 "היום יוחלט סופית במועצת-המדינה בדבר צורת ההצבעה ביום ג'", על המשמר, 21.1.1949, עמ' 1.
- 39 שם, שם.
- 40 ראו: "יום הבחירות יום שבתון במדינת ישראל", דבר, 24.1.1949, עמ' 1; "שבתון כללי מחר ביום הבחירות", הארץ, 24.1.1949, עמ' 1; "יום הבחירות – יום שבתון במדינה", הבקר, 11.1.1949, עמ' 2; "ביום ג': יום הבחירות יוכרו שבתון כללי", קול העם, 24.1.1949, עמ' 1.
- 41 "מחר, יום הבחירות – שבתון כללי", הבקר, 24.1.1949, עמ' 1.
- 42 להרחבה ראו: מדינג, "התפתחות המערכת הפוליטית בישראל".
- 43 צחור, "מערכת הבחירות הראשונה", עמ' 29.
- 44 הלוח פרי הָלַחם של פרסומים במספר עיתונים. לוחות 1-4 הוכנו על ידי מחבר שורות אלה.
- 45 רשימה זו הוקמה לצורך בחירות אלה מאיחוד של ארבע מפלגות: המזרחי, הפועל המזרחי, אגודת ישראל ופועלי אגודת ישראל.
- 46 שלוש הרשימות הערביות מוזכרות בשורות ספורות בלבד, ללא צמדי האותיות המזהות את הרשימה וללא תמונת העומד בראש כל רשימה.
- 47 "חצי מיליון בעלי זכות בחירה", הארץ, 9.1.1949, עמ' 4.
- 48 דבר, 7.1.1949, עמ' 1.
- 49 ראו: <https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%AA%D7%A2%D7%9E%D7%95%D7%9C%D7%94>
- אוחזר בתאריך 26.3.2023.
- 50 ברוך חזן, "פרסמת ובחירות", האנציקלופדיה העברית, כרך 28, תל אביב וירושלים: חברה להוצאת אנציקלופדיות בע"מ, תשל"ו, עמ' 397-403. הציטוט מעמ' 397.
- 51 גרעון קוץ, "עיון מחודש בתולדות ההסברה", בתוך: נלי אטיאס, גלית נמרוד, צבי רייך ועמית שכטר (עורכים), מעברים בתקשורת: לכבוד דן כספי ופועלו, תל אביב: צבעונים הוצאה לאור, 2015, עמ' 336-359. הציטוט מעמ' 337. Jowett Garth & Victoria מתוך: (ומתרגם) מתוך: Jowett Garth & Victoria

- O'Donnell, *Propaganda and Persuasion*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2011, p. 7
- 52 יחיאל לימור, חנה אדוני ורפי מן, **לקסיקון לתקשורת**, תל אביב: ידיעות אחרונות וספרי חמד, 2007. הציטוט מעמ' 644.
- 53 דן כספי ויחיאל לימור, **המתווכים: אמצעי התקשורת בישראל 1948-1990**, תל אביב: עם עובד, תשס"ח. הציטוט מעמ' 1.
- 54 ויץ, "הבחירות לכנסת". הציטוטים מעמ' 12.
- 55 דן כספי וברוך לשם, "מתעמולת בחירות לפרסום פוליטי: על התמורות במערכות הבחירות ובחקרהן", בתוך: דן כספי (עורך), **תקשורת ופוליטיקה**, ירושלים ותל אביב: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד, תשס"ז, עמ' 110-133 (להלן: כספי ולשם, "מתעמולת החירות לפרסום פוליטי").
- 56 "תעמולת הבחירות מתקרבת לשיאה", **הבקר**, 17.1.1949, עמ' 1.
- 57 אורן סופר, **תקשורת המונים בישראל**, רעננה: האוניברסיטה הפתוחה, תשע"ב. הציטוטים מעמ' 29-30.
- 58 גל-נור ובלאנדר, **המערכת הפוליטית בישראל**, הציטוט מעמ' 53.
- 59 ראו גם: "60 עולים משאנחאי הגיעו בדרך האויר", **הבקר**, 19.1.1949, עמ' 2.
- 60 לפי צחור יצאה תעמולת הבחירות לדרכה ב-7 בינואר, היום שבו הסתיים מבצע "חורב". ראו עמ' 383 אצל: צחור, "מפא"י".
- 61 כספי ולשם, "מתעמולת בחירות לפרסום פוליטי".
- 62 גל-נור ובלאנדר, **המערכת הפוליטית בישראל**, הציטוט מעמ' 53.
- 63 "הרדיו יעמוד לרשות כל המפלגות", **דבר**, 1.11.1948, עמ' 1.
- 64 שם, 9.1.1949, עמ' 3.
- 65 "שידורי בחירות הערב", **הארץ**, 9.1.1949, עמ' 4.
- 66 "שידורי נציגי המפלגות בקול ישראל", **הבקר**, 11.1.1949, עמ' 2 ובגיליונות נוספים.
- 67 גרעון דורון, **אסטרטגיה של בחירות**, רחובות: כיוונים, תשנ"ו, הציטוט מעמ' 238.
- 68 שם, הציטוט מעמ' 227.
- 69 גל-נור ובלאנדר, **המערכת הפוליטית בישראל**, הציטוט מעמ' 53.
- 70 צחור, "מפא"י", הציטוט מעמ' 384.
- 71 **הבקר**, 12.1.1949, עמ' 3.
- 72 "השמעתם כבר?", שם, 23.1.1949, עמ' 2.
- 73 שם, 11.1.1949, עמ' 2.
- 74 "דבר מפלגת המרכז אל האישה", שם, 21.1.1949, עמ' 4.
- 75 "תעמולת הבחירות מתקרבת לשיאה", שם, 17.1.1949, עמ' 1.
- 76 "שתי אסיפות בגדרה", **חרות**, 13.1.1949, עמ' 4.
- 77 מנוחה גלבוץ, "קווים למתודולוגיה של חקר העתונות", **קשר**, 3 (1988), עמ' 39-42, הציטוט מעמ' 41. המושגים גישה סינכרונית וגישה דיאכרונית או א-סינכרונית, שאולים מתחום הבלשנות וחקר השפות.
- 78 גל-נור ובלאנדר, **המערכת הפוליטית בישראל**. ראו הערה 33 בעמ' 747. לעניות דעתי לא היה הארץ ביטאון המפלגה הפרוגרסיבית. הנה כך כותב עוזי אלידע: "דבר היה עיתון מפלגתי, בניגוד להארץ המסחרי", ראו הנ"ל, "אב"א אחימאיר משרטט את פני העיתונות העברית בתקופת המנדט", **קשר**, 59 (2022), עמ' 148-157. הציטוט מעמ' 157. לפי לוח 3 במאמר זה עלה כי רק 29 פרסומים מתוך 115 בהארץ, היו של המפלגה הפרוגרסיבית. נתון המצביע, לכאורה, על הארץ כעיתון בלתי תלוי שאינו משויך למפלגה הפרוגרסיבית.
- 79 יחיאל לימור ורפי מן, **עיתונאות: איסוף מידע, כתיבה ועריכה**, תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה, תשנ"ח. הציטוט מעמ' 45.
- 80 קטעי העיתונות המצוטטים במאמר זה נדלו מאתר **עיתונות יהודית היסטורית** (הספרייה הלאומית ואוניברסיטת ת"א): <https://web.nli.org.il/sites/JPress/Hebrew/Pages/default.aspx>. אוחזר בתאריך 26.3.2023.

- 81 גיליונות מעריב מיום 16.1.49 והארץ מיום 25.1.1949 חסרים באוסף העיתונות הסרוק.
- 82 פנחס אלפרט ודודן גורן (עורכים), יומנו של מוכתר בירושלים: קורות שכונת בית ישראל וסביבותיה בשנים תרצ"ח-תשי"ב (1938-1952) בכתביו של ר' משה יקותיאל אלפרט, רמת גן: הוצאת אוניברסיטת בר-אילן, 2013, עמ' 173-174. ההדגשה במקור. הערות בסוגרים מרובעים בגוף הציטוט הן של העורכים.
- 83 הארץ, 26.1.1949, עמ' 1.
- 84 "אחוז-בוחרים גבוה ביותר השתתף בבחירות", הבקר, 26.1.1949, עמ' 1.
- 85 "נבחרה האסיפה המכוננת למדינת ישראל", דבר, 26.1.1949, עמ' 1.
- 86 "בחגיגות ובגאון הלכו המוני בית ישראל לבחירות הראשונות של האספה המכוננת", הצפה, 26.1.1949, עמ' 1.
- 87 "התוצאות הראשונות של הבחירות", קול העם, 26.1.1949, עמ' 1.
- 88 "כשליש מהבוחרים כבר הצביעו", ידיעות אחרונות, 25.1.1949, עמ' 1.
- 89 "התוצאות מ-166 יישובים", על המשמר, 26.1.1949, עמ' 1.
- 90 גל-נור ובלאנדר, המערכת הפוליטית בישראל, הציטוט מעמ' 53.
- 91 "הבחירות לאספה המכוננת", העולם, 27.1.1949, עמ' 2.
- 92 אורי קיסרי, "אתה בחרתנו", הארץ, 28.1.1949, עמ' 3. ההדגשות במקור.
- 93 עתון רשמי, מס' 49, 7.2.1949, עמ' 2. שיעור המצביעים היה 87 אחוז (הגבוה ביותר בתולדות הבחירות) ואחוז החסימה היה 0.83.
- 94 גבי וימן, "מדבר סקר תרחק? הסיקור של סקרי בחירות בתקשורת הישראלית", בתוך: דן כספי (עורך), תמונות בראש: דעת קהל ודמוקרטיה, תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה, תשס"א, עמ' 339-355. הציטוט מעמ' 341.
- 95 צחור, "מערכת הבחירות הראשונה", הציטוט מעמ' 30.
- 96 שם, הציטוט מעמ' 33.
- 97 "תוצאות הבחירות עד הצהרים", ידיעות אחרונות, 26.1.1949, עמ' 2.
- 98 הכנסת: <https://main.knesset.gov.il/About/History/Pages/KnessetHistory.aspx?kns=1>, אויזר בתאריך 26.3.2023. כך נקבע ש"יום הולדתה" של הכנסת הוא ט"ו שבט.
- 99 הארץ, 11.3.1949, עמ' 1. ההדגשה שלי. עיתונים אחרים, כדוגמת דבר, חרות ועל המשמר, דיווחו על 45 מתנגדים.
- 100 הבקר, 11.3.1949, עמ' 1.
- 101 דבר, 11.3.1949, עמ' 1. הייתה זו הכותרת הראשית. היא נפרסה לרוחב העיתון והידיעה על כיבוש אילת הייתה הכתבה המשנית. הטור השביעי של נתן אלתרמן נשא את הכותרת "חזון הנגב" והוקדש לכיבוש הנגב.
- 102 חרות, 11.3.1949, עמ' 1.
- 103 מעריב, 10.3.1949, עמ' 1.
- 104 על המשמר, 11.3.1949, עמ' 1. ההדגשה שלי.
- 105 הצפה, 11.3.1949, עמ' 1.
- 106 קול העם, 11.3.1949, עמ' 1. הכותרת של הכתבה השנייה בעמוד זה, "צבא עבה" פלש לשטח ישראל בדרום", הובלטה באותיות גדולות יותר. בפועל האירוע המדווח לא התרחש.